

Politiek en politicologie

Noordhoff

Edwin Woerdman & Erwin Krol

5^e druk

Politiek en politicologie

Edwin Woerdman & Erwin Krol

Vijfde druk

Noordhoff Groningen/Utrecht

Ontwerp omslag: Michiel Uilen
Omslagillustratie: Robin Olimb/iStockphoto
Hoofdstukopeningsfoto's: Shutterstock Premier

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleen.

0 / 20

© 2020 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland.

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN (ebook) 978-90-01-88544-1
ISBN 978-90-01-88543-4
NUR 754

Woord vooraf

In *Politiek en politicologie* staan zowel politiek als politicologie centraal. Het boek behandelt het functioneren van de politiek in de praktijk. Daarbij besteden we regelmatig aandacht aan recente ontwikkelingen rondom concrete politieke problemen. Om het functioneren van de politiek uit te leggen, gebruiken we inzichten uit de politicologie. *Politiek en politicologie* vormt daarom ook een systematische en bondige introductie tot het vakgebied van de politicologie. Vanzelfsprekend is zo veel mogelijk gebruikgemaakt van actuele voorbeelden, de huidige stand van zaken in theorievorming en up-to-date empirische gegevens. Dit alles maakt het boek uitermate geschikt voor eerstejaarsstudenten Politicologie, van zowel hbo als universiteit, maar bijvoorbeeld ook voor studenten Bestuurskunde, Beleidswetenschappen, Communicatie, Journalistiek, Rechten en Social Work.

Dit boek kent een brede, gevarieerde insteek en besteedt onder meer aandacht aan:

- zowel politiek als politicologie
- zowel lokale, regionale, nationale, Europese als internationale politiek
- zowel Nederlandse politiek als Europese integratie en internationale betrekkingen
- zowel traditionele centrale begrippen (zoals democratie, staat en macht) als minder traditionele begrippen (zoals 'civil society', 'quango' en 'e-democratie')
- zowel 'zachte' benaderingen (gericht op politieke cultuur) als 'harde' benaderingen (waaronder speltheorie)
- zowel geschiedenis als actualiteit
- zowel theorie als praktijk (met concrete voorbeelden en resultaten van empirisch onderzoek)

Deze vijfde, volledig herziene editie van *Politiek en politicologie* kent diverse vernieuwingen. Elk hoofdstuk start nu met een actuele casus uit de praktijk, waarmee het centrale thema op maatschappelijk relevante wijze wordt geïntroduceerd. Voorbeelden zijn multiprobleemgezinnen, de vluchtelingen-crisis, de suikerlobby en het boerkaverbod. Daarnaast komen recente politieke ontwikkelingen en de bespreking daarvan in de politicologie uitgebreid aan de orde, zoals de doorbraak van het populisme, de scheidslijn kosmopolitisch versus nationalistisch en nieuwe vormen van democratie (zoals e- en doe-democratie). Ook is er meer aandacht voor lobbyen en de rol van de media in de politiek, inclusief de opkomst van sociale media en *fake news*. Op theoretisch vlak zijn nieuwe publicaties ingevoegd, zoals het *Institutional Analysis and Development (IAD) Framework* van Ostrom en de dilemma's rondom fundamentele waarden van Hoogerwerf. Op empirisch vlak worden in het boek overall nieuwe gegevens gepresenteerd, bijvoorbeeld over politieke opvattingen, macht en politieke participatie.

Het boek wordt ondersteund door een website:

www.politiekpolitologie.noordhoff.nl.

Docenten vinden hier meer informatie over de lesmethode en aanvullend materiaal. Studenten kunnen op deze website een groot aantal interactieve toetsvragen maken. Zo kunnen zij hun kennis, inzicht en kunde toetsen.

Voor inhoudelijke hulp en advies bedanken wij Indra Römgens en Galina van der Weert.

Edwin bedankt zijn partner Jacqueline en zijn kinderen Sophie en Gijs voor hun warmte en gezelligheid. Erwin bedankt zijn partner Marco voor zijn steun en aanmoediging bij het schrijven, en Bettina voor het bieden van deze mooie kans.

Groningen, oktober 2019

Edwin Woerdman en Erwin Krol

Inhoud

DEEL 1

Het begrijpen van politiek en politicologie 9

1 Problemen, politiek en politicologie 11

- 1.1 Politieke problemen 13
 - 1.2 Politiek en de overheid 16
 - 1.3 Politiek en het verdelingsvraagstuk 18
 - 1.4 Politiek en collectieve-actieproblemen 20
 - 1.5 Enkele kenmerken van politiek 24
 - 1.6 Politicologie 25
 - 1.7 Wetenschappelijke benaderingen 27
- Samenvatting 33
Begrippenlijst 34

2 Modellen, politiek proces en besluitvorming 39

- 2.1 Theorie en model 41
 - 2.2 Het politiekessysteemmodel 41
 - 2.3 Het beleidsprocesmodel 45
 - 2.4 Het barrièremodel 55
 - 2.5 Alternatieve en aanvullende modellen 58
 - 2.6 Totstandkoming van beleid 64
- Samenvatting 66
Begrippenlijst 67

DEEL 2

De rol van overheid en staat in de politiek 71

3 Bestuur, overheid en markt 73

- 3.1 Staat en overheid 75
 - 3.2 Nationale staat, rechtsstaat en verzorgingsstaat 76
 - 3.3 Nederland als gedecentraliseerde eenheidsstaat 81
 - 3.4 Gemeenten 83
 - 3.5 Provincies en waterschappen 86
 - 3.6 Nationale overheid 87
 - 3.7 Bureaucratie 90
 - 3.8 Overheid en markt 91
 - 3.9 Prisoners' Dilemma: samenwerking in en tussen staten 98
 - 3.10 Nationale overheid en internationale politiek 100
 - 3.11 Overheid onder druk? 101
- Samenvatting 104
Begrippenlijst 105

4 Globalisering, internationale betrekkingen en Europese integratie 109

- 4.1 Globalisering en 'governance' 111
- 4.2 Relatie tussen nationale en internationale politiek 113
- 4.3 Karakter van internationale samenwerking 114
- 4.4 Leer der internationale betrekkingen 116
- 4.5 Internationaal economisch systeem 118
- 4.6 Nederland en Europa 122
- 4.7 Europese Unie 125
- 4.8 Besluitvorming in de Europese Unie 134
- 4.9 Integratietheorieën 138
- 4.10 Nederland en de wereld 141
- 4.11 Internationale organisaties zonder Nederland 144
 - Samenvatting 147
 - Begrippenlijst 148

DEEL 3

De rol van opvattingen en organisaties in de politiek 153

5 Politieke opvattingen, ideologieën en stromingen 155

- 5.1 Politieke opvattingen en politieke cultuur 157
- 5.2 Politieke socialisatie 157
- 5.3 Dimensies van politieke oriëntaties 158
- 5.4 Denken over ideologie 165
- 5.5 Kenmerken van ideologieën 167
- 5.6 Ideologische tradities 167
- 5.7 Opkomst van het populisme 173
- 5.8 Het einde der ideologieën? 174
 - Samenvatting 178
 - Begrippenlijst 179

6 Politieke partijen en belangengroepen 183

- 6.1 Partijen en belangengroepen in de praktijk 185
- 6.2 Definities politieke stroming, partij en belangengroep 186
- 6.3 De partij in het politieke proces 188
- 6.4 De belangengroep in het politieke proces 190
- 6.5 Partijen en belangengroepen: concurrentie en coalitie 193
- 6.6 Partijen- en belangengroependemocratie 194
- 6.7 Nederlandse politieke partijen: toen en nu 198
- 6.8 Functieverlies van partijen 213
 - Samenvatting 216
 - Begrippenlijst 217

DEEL 4

Het functioneren van de politiek 221

7 Politieke participatie, stemmen en lobbyen 223

7.1 Kenmerken en vormen van politieke participatie 225

7.2 Participatietheorieën 227

7.3 Ongelijkheid in politieke participatie 228

7.4 Stemmen 231

7.5 Lobbyen 238

[Samenvatting 244](#)

[Begrippenlijst 245](#)

8 Macht, invloed en legitimiteit 249

8.1 Macht en invloed gedefinieerd 251

8.2 Legitimiteit, dwang en geweld 253

8.3 Macht, waarden en belangen 256

8.4 Soorten en aspecten van macht 258

8.5 Analyseren van macht en invloed 259

8.6 Meten van macht en invloed 260

8.7 Elitisme en pluralisme 262

8.8 Macht van de media 263

8.9 Machtsonderzoek 268

[Samenvatting 274](#)

[Begrippenlijst 275](#)

9 Democratie, coalitievorming en politieke vernieuwing 279

9.1 Moderne democratie 281

9.2 Directe en representatieve democratie 283

9.3 Theorieën over democratie 285

9.4 Theorieën over politieke representatie 287

9.5 Stabiliteit van de democratie 290

9.6 Relativistische of weerbare democratie 295

9.7 Evenredige vertegenwoordiging en districtenstelsel 298

9.8 Soorten kabinetten 300

9.9 Theorieën over coalitievorming 303

9.10 Politieke, bestuurlijke en sociale vernieuwing 305

9.11 Democratisering van de Europese Unie 312

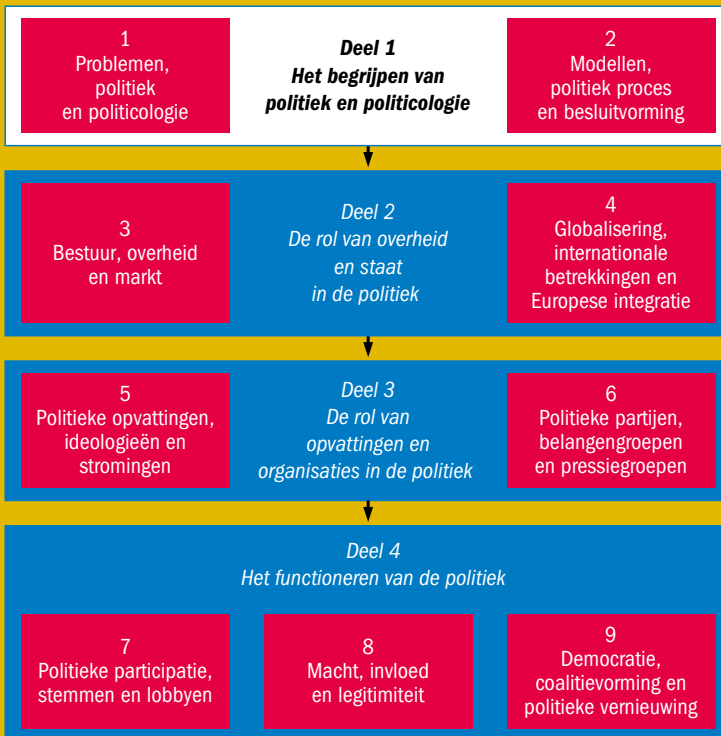
[Samenvatting 316](#)

[Begrippenlijst 317](#)

[Literatuuroverzicht 320](#)

[Over de auteurs 342](#)

[Register 343](#)

DEEL 1

Het begrijpen van politiek en politicologie

- 1 **Problemen, politiek en politicologie 11**
- 2 **Modellen, politiek proces en besluitvorming 39**

Deel 1 van dit boek bespreekt de essentie van politiek en politicologie en de relatie tussen deze twee begrippen. Dit deel bestaat uit twee hoofdstukken. Hoofdstuk 1 geeft aan waar politiek over gaat en wat de centrale vragen van de politicologie zijn. Hoofdstuk 2 laat zien hoe politicologen modellen gebruiken om de politiek en politieke besluitvorming beter te kunnen begrijpen.

1

Problemen, politiek en politicologie

- 1.1 Politieke problemen
- 1.2 Politiek en de overheid
- 1.3 Politiek en het verdelingsvraagstuk
- 1.4 Politiek en collectieve-actieproblemen
- 1.5 Enkele kenmerken van politiek
- 1.6 Politicologie
- 1.7 Wetenschappelijke benaderingen
 - Samenvatting
 - Begrippenlijst

Dit boek gaat over de politiek en de wetenschap die politieke verschijnselen bestudeert, de politicologie. Dit eerste hoofdstuk gaat in op de vraag wat eigenlijk verstaan wordt onder politiek. Wanneer is er sprake van politieke problemen en wanneer spreken we over andere problemen? En met welke problemen houden politici zich bezig? Daarnaast worden de belangrijkste kenmerken van politiek behandeld.

Politicologen doen onderzoek naar politieke verschijnselen, zoals opkomstcijfers bij verkiezingen of machtsverhoudingen in een samenleving. In de politicologie kunnen verschillende wetenschappelijke benaderingen worden onderscheiden: de theoretische, de empirische, de normatieve en de vergelijkende politicologie. Deze verschillende benaderingen worden in dit hoofdstuk uitgelegd.

Multiprobleemgezinnen als politiek probleem

Tessa (11 jaar) zit in groep 8 en gaat volgend jaar naar de middelbare school. Ze is opgegroeid in een gezin met veel problemen.

Vader heeft geen werk en krijgt daarom een uitkering. Hij is verslaafd geraakt aan alcohol en is regelmatig agressief tegen zijn vrouw en kinderen. Tessa's moeder doet het huishouden, maar kan de opvoeding van twee kinderen slecht aan. Tessa's oudste broer is 15 jaar, presteert slecht op school, spijsbelt veel en gebruikt af en toe drugs. Het gezin heeft schulden en kan de rekeningen niet op tijd betalen. Bovendien veroorzaken de ruzies in het gezin regelmatig overlast.

De burens hebben hierover geklaagd bij de woningbouwvereniging.

Tessa en haar gezin worden in het dagelijks leven geconfronteerd met diverse problemen. Een gezin zoals dat van Tessa wordt een multiprobleemgezin genoemd. Een multiprobleemgezin is een gezin dat langdurig te maken heeft met verschillende sociaal-economische en psychosociale problemen. Vaak zijn bij zulke gezinnen veel hulpverleners en overheidsorganisaties betrokken, bijvoorbeeld de sociale dienst, de schuldhulpverlening, de huisarts, de verslavingszorg, een leerplichtambtenaar, sociale wijkteams, een gezinscoach, de wijkagent, de woningbouwvereniging

en Veilig Thuis. Geschat wordt dat 1% van de Nederlandse gezinnen een multiprobleemgezin is.

Omdat de problematiek van deze gezinnen zwaar is en het aantal multiprobleemgezinnen aanzienlijk, ziet de overheid dit probleem ook als politiek probleem. De overheid is op verschillende manieren betrokken bij de problemen van het gezin van Tessa. De politiek heeft besloten dat mensen zonder werk recht hebben op een uitkering, waardoor het gezin maandelijks inkomen heeft. Het gezin krijgt hulp bij het oplossen van de financiële en persoonlijke problemen. De overheid houdt daarnaast in de gaten of het gezin voor Tessa een veilige plek blijft.

Ondanks het feit dat veel hulp geboden wordt aan multiprobleemgezinnen, vond de politiek dat de hulpverlening beter kon omdat de betrokken hulpverleners langs elkaar heen werkten. Dit kostte bovendien een hoop geld. Daarom besloot de regering dat gemeenten vanaf 2015 eindverantwoordelijk zijn voor de hulp aan zulke gezinnen. Zij moeten ervoor zorgen dat de verschillende soorten hulp goed op elkaar worden afgestemd en de zorgkosten beperkt blijven.

Bron: Kann-Weedage et al., 2017; ZonMw, 2018

1.1 Politieke problemen

Problemen worden politieke problemen zodra de overheid zich gaat bezighouden met het voorkomen, verminderen of oplossen ervan, zoals de sociale en financiële problemen in het hiervoor beschreven gezin van Tessa. Maatschappelijke verschijnselen die niet als problematisch worden beschouwd, krijgen doorgaans geen aandacht in de politiek. Politieke problemen hebben invloed op ons dagelijks leven, bijvoorbeeld bij burenoverlast. Andere voorbeelden zijn luchtvervuiling door auto's of personeelstekorten in de zorg en het onderwijs. Iedereen heeft te maken met politieke problemen, ook omdat we allemaal meebetalen aan de pogingen om ze op te lossen. Zo betalen we belasting, zodat hulpverleners multiprobleemgezinnen kunnen helpen, de politie criminaliteit kan verminderen en de woningbouwverenigingen goede en betaalbare woningen kunnen bouwen. Daarnaast betalen we een hoge benzineprijs om klimaatverandering te bestrijden en sociale premies om de werkloosheidsuitkeringen te bekostigen.

Wat ervaren burgers als belangrijke maatschappelijke problemen? Dat is een van de vragen die politicologen onderzoeken. Uit onderzoek blijkt dat de aandacht van burgers voor een bepaald probleem in de loop der jaren verandert. Zo vinden mensen normen en waarden, de manier waarop we samenleven, een groot maatschappelijk probleem. Dat geldt ook voor immigratie en integratie. De laatste jaren is bijvoorbeeld de aandacht voor werkgelegenheid gedaald maar de aandacht voor natuur en milieu gestegen. Een andere vraag is of zulke maatschappelijke problemen door de politiek opgelost moeten worden: moet een maatschappelijke probleem op de politieke agenda komen? Het valt op dat burgers normen en waarden een belangrijk maatschappelijk probleem vinden, maar dat zij hiervoor niet naar 'de politiek' (de overheid) kijken om hiervoor een oplossing te bieden. Dat is wel zo bij onderwerpen als gezondheidszorg, immigratie en inkomen. Dit zijn onderwerpen waarvan burgers vinden dat die hoog op de politieke agenda moeten staan. Sommige van deze onderwerpen staan in de praktijk ook inderdaad hoog op de politieke agenda (zie figuur 1.1).

FIGUUR 1.1 Belangrijke maatschappelijke problemen volgens burgers (in procenten)

	Grootste maatschappelijke problemen			Moet op de politieke agenda		
	2008	2014	2018	2008	2014	2018
Samenleving en normen en waarden	21	17	20	7	4	4
Gezondheidszorg en ouderenzorg	7	14	10	15	21	21
Inkomen en economie	14	12	12	14	14	12
Immigratie en integratie	10	17	14	9	12	9
Politiek en bestuur	13	9	7	7	6	5
Werkgelegenheid	3	6	2	3	8	4
Criminaliteit en veiligheid	11	5	8	12	7	8
Internationaal	1	4	2	2	6	3
Natuur en milieu	2	2	5	6	4	8
Onderwijs en cultuur	2	3	3	7	7	10
Verkeer	5	2	5	7	3	4
Overig	11	9	12	11	8	12

Bron: gebaseerd op SCP 2018a

Wat zijn politieke problemen? Voor de beantwoording van deze vraag moeten beide begrippen nader worden omschreven:

- politiek
- problemen

Politiek

Wat is politiek? In de praktijk worden verschillende definities van het begrip politiek gehanteerd. Ook politicologen verschillen van mening over de definitie van het begrip. Een aantal definities komt in dit hoofdstuk aan bod.

Hierna zal worden uitgelegd waarom dit boek de definitie van Van Deth en Vis (1990) gebruikt.

Politiek = een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn. (Van Deth & Vis)

Van Deth en Vis omschrijven politiek als 'een situatie waarbij de overheid op een of andere wijze betrokken is of zou moeten zijn'. Deze definitie is op te splitsen in twee delen.

Ten eerste is politiek een situatie waarbij de overheid betrokken is. Stel, je hebt ruzie met je buurman. Niemand zal zeggen dat hier sprake is van een politieke situatie. Maar stel dat deze ruzie zo escaleert dat de buurman jouw ramen ingooit en de politie ingeschakeld wordt. De buurman wordt vervolgens door de rechter gestraft voor vernieling. Bij deze situatie is de overheid betrokken. Er is dan sprake van politiek.

Ten tweede heeft politiek te maken met situaties waarbij de overheid niet betrokken is, maar wel zou moeten zijn. Bij sommige problemen is de staat (nog) niet betrokken. Zo bemoeit de overheid zich (nog) niet met softporno op de commerciële zenders, het gebruik van sommige 'smart drugs' of het uitsterven van een niet-beschermd vogelsoort. Er zijn burgers en organisaties die willen dat de overheid zich hier wel mee bemoeit. Daarom worden deze situaties tot de politiek gerekend.

De definitie van politiek van Van Deth en Vis heeft als voordeel dat ze duidelijk afgebakend is. De rol van de overheid staat daarin centraal. Tegelijkertijd strekt de definitie verder dan de betrokkenheid van de overheid. Eisen van burgers en organisaties die niet resulteren in overheidsbeleid, worden namelijk ook als politiek aangemerkt.

Problemen

Wat is een probleem? Een situatie is een probleem als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- Mensen beschouwen de situatie als ongewenst.
- Mensen denken de situatie te moeten en te kunnen veranderen.

Bij een probleem zien mensen ten eerste een discrepantie, een verschil, tussen een bepaalde (feitelijke of ervaren) situatie en een bepaalde norm of waarde. Zo vindt mevrouw De Vries de huidige werkloosheid in Nederland (situatie) pas een probleem, als ze vindt dat de Nederlandse economie volledige werkgelegenheid zou moeten kennen (norm).

Er is echter pas echt sprake van een probleem als mensen deze discrepantie denken te moeten en te kunnen veranderen. Als mevrouw De Vries bijvoorbeeld zou vinden dat deze situatie onveranderbaar is (bijvoorbeeld door het lot of door God gegeven), wordt de door haar gesignaleerde discrepantie geen probleem genoemd.

Problemen kennen twee aspecten: de feitelijke werkelijkheid (objectief aspect) en de werkelijkheid zoals die wordt ervaren (subjectief aspect). Subjectieve beelden van de werkelijkheid worden ook wel percepties genoemd. Een voorbeeld is het probleem van onveiligheid en criminaliteit. Volgens de *Veiligheidsmonitor 2017* (CBS, 2018a) voelt 34% van de Nederlandse bevolking zich in het algemeen 'weleens' onveilig (subjectief aspect). De verschillen lopen uiteen van 30% in Noord-Nederland tot 39% in Amsterdam. Jongeren (15 tot 24 jaar) voelen zich vaker onveilig dan ouderen (65 jaar en ouder). De feitelijke criminaliteit ligt echter een stuk lager (objectief aspect). Zo zegt 15% van de Nederlandse bevolking in 2017 slachtoffer te zijn geweest van gewelds-, vermogens- of vandalismedelicten. Vermogensdelicten (10%), zoals fietsdiefstallen, komen het vaakst voor. Objectieve aspecten spelen weliswaar een rol in de vorming van percepties, maar hoe onvollediger de informatie, hoe meer het subjectieve van het objectieve kan afwijken. Percepties zijn belangrijk in de politiek, omdat deze uiteindelijk het (kies)gedrag van mensen sturen.

Politieke problemen

De definitie van een politiek probleem ontstaat als de omschrijving van een probleem gecombineerd wordt met de omschrijving van politiek. Een politiek probleem is 'een als ongewenst en veranderbaar beschouwde situatie, waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn' (Van Deth & Vis, 1994, p. 21).

Politiek
probleem

Sommige problemen lossen mensen zelf op, zoals problemen met je partner of met je buurman. Maar vaak vinden mensen 'dat de overheid er iets aan moet doen', zoals blijkt uit figuur 1.1. Dergelijke problemen behoren tot de politiek en zijn daarom interessant voor politicologen.

Er zijn diverse voorbeelden van politieke problemen, zowel op lokaal, regionaal, nationaal als internationaal niveau. Een lokaal probleem is bijvoorbeeld het aanleggen van speel- en hangplekken voor kinderen en jongeren die overlast kunnen geven voor de buurt. Op nationaal niveau gaat het bijvoorbeeld om het bestrijden van de jeugdwerkloosheid. Een internationaal probleem is de opvang van vluchtelingen door oorlogen zoals die in Syrië.

Er bestaat onder mensen niet altijd overeenstemming over wat een politiek probleem is. Deze onenigheid heeft drie oorzaken. Ten eerste hanteren mensen verschillende normen om de werkelijkheid te beoordelen. Ten tweede ervaren mensen de objectieve werkelijkheid verschillend; hun oordeel is subjectief. Ten derde zijn mensen het er niet over eens welke problemen op de politieke agenda geplaatst moeten worden.

Sommige mensen of organisaties vinden dat de politiek zich ten onrechte met een bepaald probleem bemoeit. Zij vinden het bijvoorbeeld belachelijk dat ze aan de gemeente toestemming moeten vragen om een dakkapel of een tuinhuisje te mogen bouwen. Anderen willen juist dat de politiek betrokken wordt bij de oplossing van een bepaald probleem. Zo vindt een aantal mensen dat het trakteren op snoep op lagere scholen verboden moet worden om te voorkomen dat kinderen te dik worden.

Soms wordt een bepaald probleem door de een als een persoonlijk probleem gezien, terwijl de ander het als een politiek probleem aanmerkt. Is het dragen van een hoofddoek door islamitische meisjes op school een persoonlijke keuze of een politieke kwestie?

Daarnaast zijn mensen het er niet over eens welke politieke problemen belangrijk zijn en welke niet. Welk politiek probleem moet als eerste worden

aangepakt? In figuur 1.1 komt naar voren welke onderwerpen het hoogst op de politieke agenda geplaatst worden door burgers. Veel burgers vinden zorg nu een belangrijk politiek onderwerp. Er zijn ook mensen die vooral immigratie en integratie belangrijk vinden, terwijl anderen juist vinden dat de politiek meer aandacht moet hebben voor natuur en milieu. Ten slotte verschillen mensen van mening over de oplossing van politieke problemen. In de praktische politiek draait het uiteindelijk toch om de vraag hoe politieke problemen moeten worden aangepakt.

1.2 Politiek en de overheid

Politiek is een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn (Van Deth & Vis, 1990). De overheid speelt een belangrijke rol in de politiek. Ze is de grootste werkgever van Nederland. Meer dan een kwart van het bruto binnenlands product is afkomstig van de overheidsuitgaven. De overheid bemoeit zich met diverse aspecten van ons dagelijks leven. Zo stelt ze de maximumsnelheid voor het verkeer in de bebouwde kom vast en voert ze een emancipatiebeleid om meer vrouwelijk talent in topfuncties te krijgen. Een ander voorbeeld is dat elke burger diverse soorten belastingen moet betalen, zodat de overheid deze uitgaven kan doen.

FIGUUR 1.2 Enkele belastingen (bedragen in miljoenen euro's)

	2002	2007	2012	2017
Btw	33.493	42.873	41.699	49.814
Loon- en inkomstenbelasting	29.502	40.023	44.305	61.039
Milieuheffingen	2.564	3.201	4.174	4.465
Motorrijtuigenbelasting	2.801	3.971	5.015	5.645
Benzineaccijns	3.420	4.010	4.007	4.293
Tabaksaccijns	1.719	2.136	2.653	2.397
Bieraccijns	306	310	387	448
Toeristenbelasting	101	125	159	226
Totaal belastingen	112.334	141.857	135.482	180.226

Bron: CBS Statline, 2018a

Burgers, organisaties en bedrijven wenden zich vaak tot de overheid voor een oplossing voor hun problemen. De voetbalvereniging vraagt subsidie aan de gemeente om de kantine te renoveren. Wakker Dier wil dat de overheid de intensieve veehouderij verbiedt. De supermarkt Albert Heijn pleit voor wetgeving voor duurzame producten. De Landelijke Studentenvakbond wil voorkomen dat de rente op studieschuld wordt verhoogd. Waarom stappen mensen met hun problemen naar de overheid? De overheid is als enige bevoegd om wetten en regels te maken. Bovendien kan de overheid oplossingen voor problemen, desnoods met geweld, opleggen aan de ingezetenen van haar grondgebied. Bijna niemand vindt het vreemd dat de overheid de enige is die dit mag. De wetgevende en rechtsprekende bevoegdheid van de overheid en haar geweldsmonopolie worden als legitiem ervaren.

Politiek = het overheidsbeleid, alsmede de totstandkoming en effecten ervan. (Hoogerwerf)

Net als Van Deth en Vis vindt Hoogerwerf dat politiek met de overheid te maken heeft, maar hij geeft een andere definitie. Hoogerwerf (1979) omschrijft politiek als 'het overheidsbeleid, alsmede de totstandkoming en effecten ervan'. In deze definitie komt de belangrijke rol van de overheid in de politiek ook naar voren. De definitie concentreert zich echter niet alleen op het bestaande overheidsbeleid, maar omvat ook het ontstaan en de gevolgen ervan. Toch zou in de definitie van Hoogerwerf te veel nadruk op het feitelijk overheidsbeleid worden gelegd. Dit zou een belemmering zijn voor de bestudering van problemen waar de overheid zich (nog) niet mee bemoeit. Zo is in de definitie van Hoogerwerf bijvoorbeeld kinderarbeid geen politiek probleem in landen waar de staat zich er niet mee bemoeit. De definitie wordt daarmee problematisch bij het maken van vergelijkingen in politicologisch onderzoek. Dezelfde verschijnselen worden bij staatsinterventie tot de politiek gerekend, maar bij afwezigheid van staatsinterventie niet als politiek aangemerkt. De onderzoeker wordt dan in feite gedwongen een andere definitie van politiek te kiezen (Van der Eijk, 1993, p. 43).

Daarnaast stelt de definitie van Hoogerwerf het begrip beleid centraal. Hierdoor zou een aantal belangrijke politieke thema's buiten de bestudering van de politiek dreigen te vallen. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van politieke stromingen en ideologieën, het ontstaan van politieke meningen van burgers, de historische ontwikkeling van het politieke stelsel van Nederland of de internationale betrekkingen tussen staten. Andere politicologen hebben kritiek op zowel de definitie van Van Deth en Vis als die van Hoogerwerf. Zij vinden dat een definitie van politiek meer nadruk moet leggen op problemen en conflicten.

Het begrip overheid zou de suggestie wekken van een neutrale instantie, die 'boven de partijen' staat. In werkelijkheid is er op het niveau van de overheid sprake van belangenstrijd tussen personen, ministeries, politieke partijen en belangengroepen. Daarom karakteriseert bijvoorbeeld de auteur Laver (1984) politiek als 'elke mengeling van conflict en samenwerking'.

I Politiek = elke mengeling van conflict en samenwerking. (Laver)

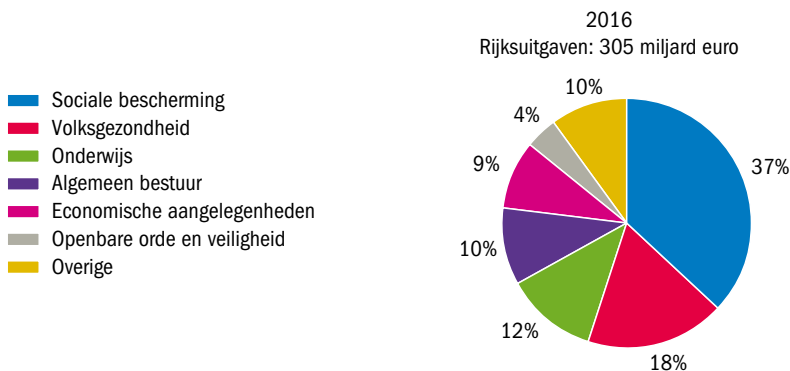
Conflicten worden vaak in de politiek uitgevochten. Iedereen zal erkennen dat de conflicten tussen de Israëli's en Palestijnen tot de politiek behoren. Ook samenwerking hoort bij politiek, zoals die tussen de landen van de Europese Unie. Maar stel dat iemand voordringt in een wachtende rij bij de supermarkt en dat er daardoor een ruzie ontstaat. Volgens de definitie van Laver is er dan sprake van politiek. Toch zullen weinigen dit een politieke ruzie noemen. Daarom vinden bijvoorbeeld Van Deth en Vis het belangrijk de overheid in een definitie van politiek op te nemen. De overheid speelt immers een belangrijke rol in het oplossen van politieke problemen. Maar met wat voor soort politieke vraagstukken en problemen houdt de politiek zich bezig? Verschillende auteurs geven verschillende antwoorden op deze vraag. Volgens sommige politicologen gaat politiek over verdelingsvraagstukken (zie paragraaf 1.3), volgens andere politicologen heeft politiek vooral te maken met collectieve-actieproblemen (zie paragraaf 1.4).

1.3 Politiek en het verdelingsvraagstuk

Volgens diverse auteurs is het verdelingsvraagstuk de kern van de politiek. In de politiek worden besluiten genomen over de vraag hoe de beschikbare overheidsgelden verdeeld moeten worden (zie figuur 1.3). Deze besluiten zijn politieke afwegingen, omdat de beschikbare middelen niet onuitputtelijk maar schaars zijn. Extra geld voor de een betekent vaak minder geld voor de ander (in vakjargon wel een 'zero-sum game' genoemd). Moet er meer geld voor de thuiszorg komen? Of moet er meer geïnvesteerd worden in milieuvriendelijke technologie? En ten koste van wie moet dat dan gaan? Ten koste van de werkgeverssubsidies voor het aannemen van langdurig werklozen? Ten koste van de ontwikkelingshulp? Of moeten de belastingen verhoogd worden? En welke belastingen moeten dan omhoog? De omzetbelasting voor bedrijven? Of de loonbelasting voor werknemers?

Het verdelingsvraagstuk beperkt zich overigens niet tot financiën. In de politiek worden bijvoorbeeld ook rechten en plichten verdeeld. Zo heeft bij de Tweede Kamerverkiezingen iedereen kiesrecht, maar kiesgerechtigd zijn alleen Nederlanders ouder dan achttien jaar die niet door de rechter van kiesrecht zijn uitgesloten. In België geldt bijvoorbeeld voor kiezers een opkomstplicht: kiezers moeten naar het stembureau gaan en zich daar identificeren. Maar Belgische kiezers die bij verkiezingen thuisblijven worden tegenwoordig niet meer vervolgd.

FIGUUR 1.3 De verdeling van overheidsgelden (2016)

Bron: CBS Statline, 2018a

I Politiek = wie krijgt wat, wanneer en hoe? (Lasswell)

Volgens Lasswell (1936) gaat het er in de politiek om 'wie wat, wanneer en hoe' krijgt. Volgens zijn definitie zou het verdelingsprobleem zich kunnen voordoen op het niveau van de staat, maar ook in bedrijven of gezinnen. Hij zegt niet wat moet worden verdeeld. Zo zou het verdelen van de gehaktballetjes in de tomatensoep bij een gezin aan tafel als politiek moeten worden aangemerkt. De definitie van Lasswell is daarom te ruim.

I Politiek = het vormen en verdelen van macht. (Lasswell & Kaplan)

In een ander boek omschrijven Lasswell en Kaplan (1950) politiek als 'het vormen en verdelen van macht'. Macht speelt zonder meer een belangrijke rol in de politiek. Niet voor niets associëren we de woorden machtspolitiek, machthebbers of machtscheiding met politiek. Toch is deze definitie in sommige opzichten te ruim en in andere opzichten te beperkt. Ten eerste is ook deze definitie toepasbaar op ieder sociaal systeem en daarom dus te ruim. Ten tweede beperkt deze definitie zich tot het verdelen van macht. De toedeling van al het andere dan macht is dan geen politiek. Zo zou een voorlichtingscampagne van de overheid over racisme, waarin tolerantie als waarde aan de samenleving wordt toegedeeld, niet tot de politiek behoren.

Politiek = de gezaghebbende toedeling van waarden voor een samenleving. (Easton)

Easton (1965) omschrijft politiek als 'de gezaghebbende toedeling van waarden voor een samenleving'. Waarden verwijzen naar alles wat mensen belangrijk vinden. Mensen streven twee soorten waarden na:

Waarden

- 1 materiële waarden, zoals voedsel en huisvesting
- 2 immateriële waarden, zoals vrijheid van meningsuiting en een gevoel van veiligheid op straat

De gezaghebbende toedeling van waarden verwijst naar bindende en als legitiem erkende regels voor een samenleving. Bindend betekent dat de toedeling van waarden dwingend wordt opgelegd. De toedeling van waarden wordt door burgers geaccepteerd als zij deze toedeling als legitiem en rechtvaardig beschouwen. De staat is de enige organisatie die bindend, desnoods met geweld, regels aan de samenleving kan opleggen. Maar het is vooral de samenleving die waarden vormt en onderhoudt (WRR, 2003b). De staat is niet de enige organisatie die als legitiem ervaren waarden aan de samenleving toewijst. Een voorbeeld.

Ontslag van Siemens-medewerkers

Siemens is een producent van bijvoorbeeld magnetrons, telefoons en gasturbines. In 2017 maakte Siemens bekend dat het wereldwijd 6900 werknemers wil ontslaan, waarvan ongeveer de helft in Duitsland. Siemens wil efficiënter worden om de teruglopende vraag naar gasturbines het hoofd te kunnen bieden die wordt veroorzaakt door de opkomst van hernieuwbare energie. Daarmee verandert Siemens de verdeling van waarden in de samenleving. De inkrimping betekent bijvoorbeeld werkloosheid en inkomensverlies voor diverse voormalige werknemers, mogelijk ook in Hengelo.

Wellicht veroorzaakt de inkrimping een indirecte verandering in de Europese concurrentiepositie. Zo ondervinden mensen zowel binnen als buiten Nederland in verschillende mate de gevolgen van deze bedrijfsbeslissing. De ontslagen worden door velen betreurd. Sommigen vinden de mate van sanering overdreven. Maar niemand beweert dat de directie van Siemens dergelijke beslissingen niet mag nemen. Bedrijfsbeslissingen over ontslag worden in de samenleving als legitiem ervaren.

Bron: NRC Handelsblad, 16 november 2017

Niet alleen de staat, maar ook andere organisaties, zoals bedrijven en kerken, wijzen gezaghebbende waarden toe aan de samenleving. Daarmee is politiek volgens Easton meer dan staatsoptreden of overheidsbeleid. Maar de veel geciteerde definitie van Easton is volgens critici te ruim. Alles wat zich in een samenleving afspeelt, dreigt onder de gezaghebbende toedeling van waarden voor een samenleving te vallen. Zo leidt de koop en verkoop van goederen en diensten op een markt ook tot een bindende toedeling van waarden.

In het algemeen wordt niet iedere economische transactie op een markt tot het domein van de politiek gerekend. Sommigen benadrukken dat politiek en markt eerder worden gezien als alternatieve mechanismen voor waardentoedeling (Van der Eijk, 1993, p. 44). De definitie van Easton zou het begrip politiek, en daarmee de politicologie, te weinig afbakenen. De centrale plaats van de overheid in de politiek zou daardoor niet tot zijn recht komen.

Ook al zijn de definities van Lasswell, Kaplan en Easton bekritiseerd, toch geven zij een belangrijk aspect van politieke problemen weer. Politiek gaat onder meer over verdelingsvraagstukken, bijvoorbeeld de verdeling van geld, macht en waarden. Volgens sommige politicologen gaat het in de politiek echter niet zozeer om verdelingsvraagstukken, maar vooral om het oplossen van collectieve-actieproblemen.

1.4 Politiek en collectieve-actieproblemen

Volgens diverse auteurs staan collectieve-actieproblemen centraal in de politiek. Een eenvoudig, klassiek voorbeeld van een collectieve-actieprobleem is een vrij toegankelijke weide waar boeren hun schapen kunnen laten grazen (Hardin, 1982; Olson, 1982).

Groene weides?

Een grote weide wordt in gebruik gegeven aan boeren om er hun schapen te houden.

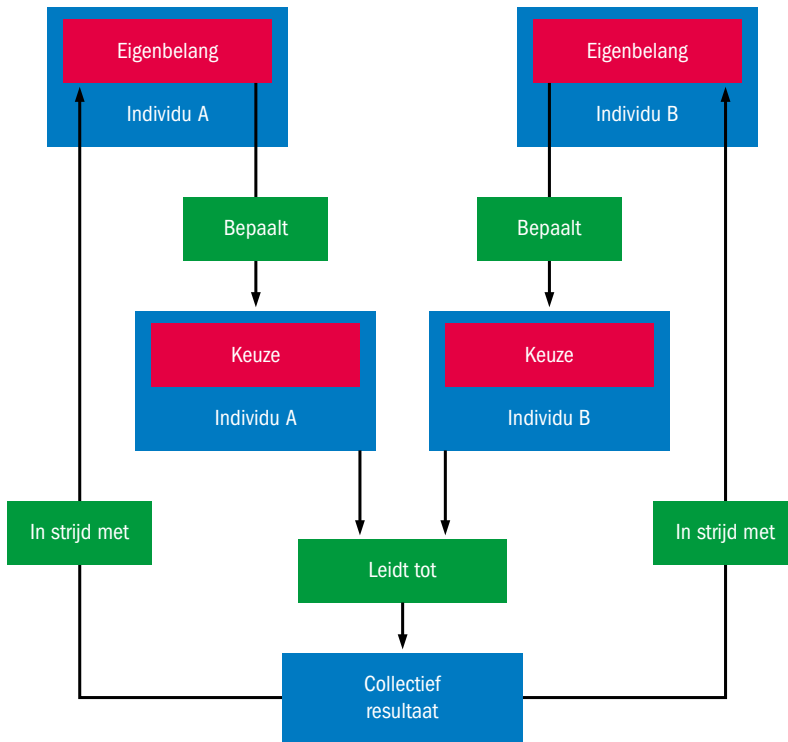
In het begin is iedereen tevreden: de dieren varen wel bij het sappige gras. Dus besluiten de boeren er schapen bij te kopen, dan kunnen ze hun opbrengst flink vergroten. En voor elke boer geldt: als ik geen schapen koop,

dan doet mijn buurman het wel. Maar het eindresultaat van al die individuele beslissingen is dat de weide overbegraasd raakt: weg sappige gras, weg mooie opbrengst.

Bron: Biesboer, 1996, p. 51

In een collectieve-actieprobleem conflicteert het eigenbelang van elk individu in een bepaalde mate met het eigenbelang van ieder ander individu. In dit belangenconflict zal elk individu zijn eigenbelang nastreven. Het collectieve resultaat van deze individuele keuzes is echter een situatie waarmee niemand's eigenbelang gediend is. Individuele rationaliteit botst met collectieve rationaliteit. Als de individuen hadden samengewerkt, waren ze beter af geweest (zie figuur 1.4).

FIGUUR 1.4 Collectieve-actieprobleem bij twee individuen

Collectieve-actieproblemen kunnen zich voordoen bij vrij toegankelijke goederen, zoals in het voorbeeld van de weide. Daarnaast treden collectieve-actieproblemen op bij publieke goederen. Een voorbeeld van publieke goederen zijn de dijken.

Publieke goederen, ook wel collectieve goederen genoemd, worden gekenmerkt door:

- ondeelbaarheid
- niet-uitsluitbaarheid

Publieke goederen

De ondeelbaarheid van publieke goederen houdt in dat de hoeveelheid van een goed niet vermindert als iemand het consumeert. Als iemand bijvoorbeeld profiteert van de veiligheid van de dijken, vermindert dat niet de veiligheid van anderen. De niet-uitsluitbaarheid van publieke goederen betekent dat niemand van de consumptie van het goed kan worden uitgesloten als het goed eenmaal tot stand is gebracht. Zo kan niemand worden uitgesloten van de veiligheid van de dijken, van het licht van straatlantaarns of van de gezondheidsvoordelen van minder milieuvuiling.

Door het ondeelbare en niet-uitsluitbare karakter van publieke goederen hebben individuen geen prikkel om bij te dragen aan de totstandkoming of instandhouding ervan. Het loont om van het goed te profiteren zonder ervoor betaald te hebben. Waarom zou ik betalen voor dijken, straatlantaarns of schone lucht als ik er niet van kan worden uitgesloten?

Free-riders

Omdat iedereen zo redeneert, worden publieke goederen niet door de markt tot stand gebracht. Mensen zijn het liefst profiteurs, ook wel *free-riders* genoemd. Er is sprake van een collectieve-actieprobleem, omdat iedereen zijn eigenbelang tekortdoet. Als iedereen profiteert, betaalt niemand voor de dijken. En zonder onderhoud aan de dijken verdwijnt Nederland uiteindelijk onder water. Iedereen was beter af geweest door aan het publieke goed bij te dragen. Collectieve-actieproblemen doen zich tevens voor bij semipublieke goederen, ook wel quasipublieke goederen genoemd. Dergelijke goederen zijn in een bepaalde mate deelbaar en uitsluitbaar. Een voorbeeld van een semipubliek goed is het openbaar vervoer. Waarom zou ik een treinkaartje kopen als die trein toch wel rijdt? Als iedereen zo redeneert, is er geen geld meer om het openbaar vervoer te bekostigen. Zonder het openbaar vervoer is iedereen vervolgens slechter af.

I Politiek = het oplossen van collectieve-actieproblemen. (Taylor)

Taylor (1987) omschrijft politiek als 'het oplossen van collectieve-actieproblemen'. Er zijn drie manieren om collectieve-actieproblemen op te lossen:

- 1 overheidsingrijpen
- 2 de verleiding om te 'free-riden' verkleinen
- 3 moraal, normen, waarden en tradities

Overheidsingrijpen

De overheid kan ingrijpen om collectieve-actieproblemen op te lossen. Dit kan de overheid doen door verschillende soorten instrumenten in te zetten (SER, 2010; Van der Doelen, 1989):

- Fysieke instrumenten: door zelf het publieke goed te produceren of te kopen, zoals de dijken of de straatlantaarns.
- Juridische en handavingsinstrumenten: door te normeren met wetgeving, regulering en handhaving, zoals het verbod om huishoudelijk afval op straat of in een bos te gooien. Dit wordt ook wel *command and control* genoemd. In het uiterste geval kan de overheid burgers met geweld dwingen zich aan wetten te houden of samen te werken.
- Financieel-economische instrumenten: door subsidies te geven, belastingen en accijnzen te heffen of boetes op te leggen, zoals subsidies voor zonnepanelen of boetes voor snelheidsovertredingen.
- Communicatieve of informatieve instrumenten: door burgers of bedrijven te beïnvloeden en te informeren, zoals overheids campagnes voor energiebesparing of tegen asociaal gedrag.

Deze instrumenten werken vaak het best als ze in samenhang worden ingezet. Een voorbeeld is de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen die het klimaat opwarmen. Dit collectieve-actieprobleem lost de overheid op door in een wet een maximale uitstoot voor bedrijven voor te schrijven (juridisch), door bedrijven en burgers te informeren dat die uitstoot slecht is voor het milieu (communicatief), door subsidies te geven voor schonere productiemethoden (financieel-economisch) en door boetes op te leggen als de uitstoot van een bedrijf te hoog is (financieel-economisch en juridisch).

De verleiding tot free-riden verkleinen

Economen bekijken collectieve-actieproblemen in termen van kosten en baten. Volgens sommige auteurs is het mogelijk dat burgers bij bepaalde collectieve-actieproblemen toch vrijwillig zullen samenwerken. Vrijwillige samenwerking

zou dan onder zeer stringente voorwaarden kunnen ontstaan. Taylor (1987, p. 90) heeft onder meer berekend dat de verleiding om te free-riden niet te groot mag zijn. Als bijvoorbeeld de winst die behaald wordt door extra schapen te laten grazen niet te groot is, zouden de boeren minder snel in de verleiding komen om ongelimiteerd nieuwe schapen te kopen. Mensen zouden ook niet snel profiteren als het verlies op lange termijn groot genoeg is, bijvoorbeeld door de overbegrazing van het weiland. Helaas is de verleiding vaak te groot en is de winst op korte termijn doorslaggevend voor menselijk gedrag. Het model van Taylor zou daarom volgens diverse wetenschappers niet erg realistisch zijn.

In de praktijk wordt de overheid vaak ingeschakeld om de verleiding tot free-riden door middel van economische prikkels te verkleinen, bijvoorbeeld bij het collectieve-actieprobleem van de milieuvervuiling. Toch geeft Ostrom (1990, 2007) verschillende voorbeelden van burgers die vrijwillig collectieve arrangementen opzetten, zoals gezamenlijke bewatering van land door boeren in Spanje of het internationaal delen van kennis op Wikipedia. Om te verklaren wanneer met succes collectieve-actieproblemen opgelost kunnen worden zonder dat een overheidsinterventie nodig is, ontwikkelde Ostrom het Institutional Analysis and Development Framework (IAD). Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor instituties. Met instituties kunnen organisaties bedoeld worden, maar ook regels die gedragspatronen tussen verschillende actoren beïnvloeden. De kenmerken van een gemeenschap en de context waarbinnen bepaalde problemen zich voordoen, zoals de sociaal-economische omstandigheden, zijn ook belangrijk in dit model.

**Institutional
Analysis and
Development
Framework**

Moraal

Ten slotte kunnen burgers om morele redenen vrijwillig samenwerken, of omdat bepaalde tradities dat voorschrijven. Dit is een sociologische benadering van collectieve-actieproblemen. Zo voelen sommige treinreizigers zich moreel verplicht om een kaartje te kopen. Zij beschouwen zwartrijden bijvoorbeeld als een vorm van diefstal of asociaal gedrag.

Toch is overheidsinterventie in de praktijk de enige garantie voor het oplossen van collectieve-actieproblemen. Vaak heeft niet iedereen de morele prikkel om samen te werken. Ook belastingmaatregelen en boetes om mensen te stimuleren om samen te werken, worden afgedwongen door de overheid.

Taylor beperkt politiek tot het oplossen van collectieve-actieproblemen.

Deze beperking levert twee problemen op voor de omschrijving van politiek. Ten eerste zijn diverse problemen die door sommigen als politieke kwesties worden beschouwd, geen collectieve-actieproblemen. Een voorbeeld is het ethische probleem van euthanasie. Bij dit probleem kunnen geen mogelijke free-riders worden aangewezen.

Ten tweede kunnen diverse problemen die door niemand politiek genoemd worden, als collectieve-actieproblemen worden aangemerkt. Een voorbeeld van zo'n probleem is het schoonhouden van een keuken in een studentenhuus. Iedereen wil een schone keuken. Maar omdat iedere student het liefst profiteert van een schone keuken die door alle anderen is schoongemaakt, wordt de keuken niet of nauwelijks schoongemaakt. Het resultaat is een smerige keuken, die iedereen het liefst schoon wil hebben. Toch zal geen enkele student het initiatief nemen de keuken schoon te maken, omdat niemand wil dat alle anderen dan profiteren van een schone keuken waar ze niets voor hoefden te doen. De samenwerking is 'ingestort'. De keuken blijft vies. Weinigen zullen de vieze keuken van de studenten tot de politiek rekenen.

Politiek beperkt zich niet tot het oplossen van collectieve-actieproblemen. Politiek doet méér, zoals het toedelen van waarden. Bovendien zou politiek vooral betrekking hebben op wat de overheid met deze problemen doet. Toch geeft Taylor een belangrijk aspect van politieke problemen weer. De overheid wordt tenslotte dagelijks geconfronteerd met collectieve-actieproblemen, zoals geluidsoverlast, zwartrijders in het openbaar vervoer en het schoonhouden van parken en straten.

1.5 Enkele kenmerken van politiek

Discussies over de juiste omschrijving van politiek zijn niet voorbehouden aan wetenschappers. In de praktische politiek wordt regelmatig geruzied over de vraag of een bepaald probleem al dan niet tot de politiek behoort. Dit is een van de dilemma's waar de politiek zich voor gesteld ziet: is een probleem ook een probleem dat de overheid moet oplossen? Volgens politoloog Hoogerwerf (1994) worstelt de politiek steeds met dezelfde zeven dilemma's rondom fundamentele waarden bij het maken van beleid, namelijk:

- 1 Publiek versus privaat: moet de staat ingrijpen? Wat zijn publieke taken (taken van de overheid) en wat zijn private taken?
- 2 Democratie versus leiding: moet de macht bij burgers liggen of bij de leiding en de staat?
- 3 Vrijheid versus gelijkheid: hoe moeten middelen verdeeld worden? Hoeveel gelijkheid moet er zijn in een samenleving?
- 4 Eenheid versus verscheidenheid: staat individuele vrijheid voorop of is de eenheid in de samenleving belangrijker, bijvoorbeeld als het gaat om normen, waarden en tradities?
- 5 Idealisme versus realisme: moet de politiek streven naar het goede en staan idealen voorop? Of moet de politiek streven naar het haalbare en realiteitszin hebben?
- 6 Doelmatigheid versus aanvaardbaarheid: moet het beleid vooral doelmatig en rationeel zijn of is draagvlak voor beleid het belangrijkste?
- 7 Orde versus verandering: moet de samenleving de bestaande maatschappelijke orde handhaven en zich langzaam aanpassen of is juist verandering nodig om tot een andere soort samenleving te komen?

De politiek moet het evenwicht weten te vinden tussen deze verschillende dilemma's. Discussie tussen politici of tussen burgers over de politiek zijn vaak terug te voeren op deze dilemma's.

Maatschappelijke dienstplicht

Sommige partijen en burgers zijn voor de invoering van een maatschappelijke dienstplicht voor jongeren. Alle jongeren zouden dan tijdens of na de middelbare school dienstbaar moeten zijn aan de samenleving, zoals werken bij een reddingsbrigade, immigranten helpen of eenzame ouderen ondersteunen. Hiermee zou de maatschappelijke betrokkenheid van jongeren vergroot kunnen

worden en kunnen verschillende groepen samengebracht worden, zoals ouderen en jongeren. Dit betekent wel dat de vrijheid van jongeren om zelf te kiezen wat ze tijdens of na de middelbare school willen gaan doen, beperkt wordt. Dit politieke voorstel levert een discussie op over verschillende dilemma's. Is het opleggen van een maatschappelijk dienstplicht een overheidstaak die de

politiek kan opleggen aan jongeren? Moeten jongeren zelf de vrijheid hebben om schooltijd in te vullen en hun toekomst te bepalen? Is hiervoor draagvlak nodig onder jongeren?

Is deze maatregel noodzakelijk voor de eenheid en onderlinge verbondenheid van de samenleving?

In de voorgaande paragrafen zijn verschillende definities van politiek besproken. Alle kernbegrippen uit de besproken definities op een rij geven een goed beeld van politiek. Politiek heeft onder meer betrekking op:

- de overheid (Van Deth & Vis, Hoogerwerf)
- conflict en samenwerking (Laver)
- de verdeling van geld (Lasswell)
- de verdeling van macht (Kaplan)
- de toedeling van waarden (Easton)
- collectieve-actieproblemen (Taylor)

Dit beeld van de politiek is echter niet compleet. Ten eerste zijn slechts enkele definities ervan aan de orde geweest. Ten tweede omvatten definities niet alle onderzoeksgebieden en thema's die bestudeerd moeten worden om de politiek te kunnen begrijpen. Zo heeft politiek bijvoorbeeld ook betrekking op besluitvormingsprocedures en instituties, markt en handel, opvattingen, geschiedenis, machtsverschillen tussen mannen en vrouwen, en de internationale relaties tussen staten (Goodin & Klingemann, 1996, p. 17-20). Maar het is nu wel duidelijker waar politiek over gaat. Toch is het niet makkelijk politiek te definiëren: elke definitie heeft voor- en nadelen. Het is daardoor niet mogelijk de 'juiste' definitie van politiek te geven. Er bestaat geen 'beste' omschrijving van het begrip politiek.

In dit boek is gekozen voor de definitie van Van Deth en Vis: politiek is een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn. Door de overheid centraal te stellen, maar ook aandacht te besteden aan eisen die niet in overheidsbeleid resulteren, is deze definitie duidelijk afgebakend en toch niet te beperkt. De definitie is daardoor ook praktisch hanteerbaar. Politicologen bestuderen de politiek. In de vorige paragrafen is een beeld geschetst van de politiek. In de volgende paragrafen wordt toegelicht waar de politicologie zich mee bezighoudt.

1.6 Politicologie

Politicologen doen onderzoek naar heel diverse verschijnselen. De één houdt enquêtes naar de meningen van burgers over de bezuinigingen op het onderwijs. Een ander ontwikkelt een theoretisch-wiskundig model om te voorspellen welke politieke partijen een coalitieregering zullen vormen. Weer een ander wil weten wat een rechtvaardige verdeling van welvaart is. Ondanks hun verschillende bezigheden hebben politicologen de bestudering van een aantal vragen gemeen (Van Deth, 1993). Deze vragen worden door politicologen verschillend beantwoord.

De politicologie kan omschreven worden door middel van vier centrale vragen:

- 1 Hoe moet het object van de politicologie gedefinieerd worden?
- 2 Hoe moeten de centrale begrippen van de politicologie gedefinieerd worden?

- 3 Welke wetenschappelijke strategie moet gebruikt worden om de beoogde kennis te verwerven?
- 4 Welke wetenschappelijke benadering moet gebruikt worden om de beoogde kennis te verwerven?

Het object van de politicologie

Politologen bestuderen de politiek. Politiek is dus het object van de politicologie. Dit betekent dat politicologen een antwoord formuleren op de vraag wat politiek is. Zij leggen daarmee vast wat wel en wat geen politieke verschijnselen zijn. Zo wordt het terrein van de politicologie afgebakend. Verschillende definities van politiek zijn in de vorige paragrafen behandeld.

De centrale begrippen van de politicologie

Bij het bestuderen van politieke verschijnselen moeten de centrale begrippen omschreven worden. Centrale begrippen in de politicologie zijn onder meer staat en overheid, macht en invloed, democratie en vrijheid, rechten en plichten. In een politicologische beschouwing hoeft niet elk van deze centrale begrippen gedefinieerd te worden. Alleen de relevante centrale begrippen dienen omschreven te worden. Welke centrale begrippen relevant zijn, hangt af van welk specifiek politiek verschijnsel op welke wijze bestudeerd wordt. De centrale begrippen van de politicologie komen aan de orde in alle hoofdstukken van dit boek.

Wetenschappelijke strategie

Een politicoloog moet vaststellen hoe de beoogde kennis verworven kan worden om een bepaald politiek verschijnsel te analyseren. Met andere woorden: welke strategie moet men aanwenden in het onderzoek? Hierbij dient de onderzoeker te beoordelen welke theorie, welk model en welke methode van onderzoek gebruikt kunnen worden.

In dit boek komen diverse theorieën over verschillende politieke verschijnselen aan bod. Enkele onderzoeksmethoden worden genoemd bij de bespreking van empirische politicologie in paragraaf 1.7 van dit hoofdstuk. Vaak maken wetenschappers gebruik van modellen om een verschijnsel te beschrijven. Een model is een vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid, waarin een geheel van samenhangende concepten beschreven wordt. Modellen van het politieke proces worden behandeld in hoofdstuk 2 van dit boek.

Wetenschappelijke benadering

Zowel het object als de centrale begrippen van de politicologie kunnen vanuit verschillende invalshoeken worden bestudeerd (Almond, 1990, p. 13-29). Vooral economie, sociologie en recht vormen daarbij belangrijke hulpwetenschappen, maar politicologen putten bijvoorbeeld ook uit de filosofie, psychologie, geschiedenis, wiskunde of zelfs biologie.

Er kunnen grofweg vier algemene benaderingen in de politicologie onderscheiden worden: de theoretische, de empirische, de normatieve en de vergelijkende politicologie (Van Deth, 1993, p. 32-33). (Er zijn echter ook andere indelingen van de benaderingen in de politicologie mogelijk, zie bijvoorbeeld: Stoker, 1995).

De vier politicologische benaderingen, die weergegeven zijn in figuur 1.5, stellen verschillende vragen bij het bestuderen van politieke verschijnselen. Toch zijn de benaderingen niet strikt van elkaar te scheiden. Ze sluiten elkaar niet uit en soms overlappen ze elkaar. Bovendien kan de ene benadering niet

beter dan de andere worden genoemd. Bij het analyseren van een bepaald politiek verschijnsel vullen ze elkaar vaak aan.

FIGUUR 1.5 Schema politicologie

1.7 Wetenschappelijke benaderingen

Zoals net is aangegeven, kent de politicologie een theoretische, een empirische, een normatieve en een vergelijkende benadering. In de volgende subparagrafen komen deze wetenschappelijke benaderingen aan de orde.

1.7.1 Theoretische politicologie

De benadering van de theoretische politicologie wordt gekenmerkt door zogenoemde zuivere theorieën van politieke verschijnselen. Een zuivere theorie kent de volgende elementen:

- Vereenvoudiging: een zuivere theorie brengt het politieke verschijnsel terug tot de meest wezenlijke onderdelen.
- Abstrahering: een zuivere theorie gebruikt een beperkte hoeveelheid gegevens over degenen die bij het politieke verschijnsel betrokken zijn.
- Generalisatie: een zuivere theorie richt zich op de algemene elementen van het politieke verschijnsel.

Zuivere theorie

Een voorbeeld van theoretische politicologie betreft de zuivere theorie van de trias politica van De Montesquieu (1748). Deze theorie stelt dat de verschillende functies van de staat aan verschillende machten moeten worden opgedragen. De Montesquieu onderscheidt drie functies van de staat: wetgeving (het maken van wetten), uitvoering (het uitvoeren van wetten) en rechtspraak (de toetsing van de uitvoering van deze wetten). De wetgevendende functie zou opgedragen moeten worden aan de volksvertegenwoordiging, de uitvoerende functie aan de regering en de rechtsprekende functie aan

Trias politica

onafhankelijke rechters. Voor evenwichtige machtsverhoudingen in de staat zou deze machtscheiding onontbeerlijk zijn.

De trias politica kent alle elementen van een zuivere theorie. De theorie van machtscheiding richt zich op de algemene verschijnselen 'staat' en 'macht' (generalisatie). De Montesquieu reduceert de complexe staatsorganen van volksvertegenwoordiging, regering en rechters tot hun kerntaken: respectievelijk het volk vertegenwoordigen, regeren en rechtspreken (abstrahering). Ten slotte worden ingewikkelde machtsprocessen in een staat herleid tot een machtsstrijd tussen drie algemeen te onderscheiden functies van een staat: respectievelijk het maken, uitvoeren en toetsen van wetten (vereenvoudiging).

De scheiding van machten kan in diverse grondwetten over de hele wereld worden aangetroffen, zoals in die van Frankrijk en de Verenigde Staten. In tegenstelling tot wat velen denken, kent Nederland geen strikte scheiding van machten. De Nederlandse regering voert niet alleen wetten uit, maar is tevens bevoegd tot het maken van wetten. In artikel 81 van de Grondwet wordt wetgeving als een gezamenlijke activiteit van regering en parlement aangemerkt.

1.7.2 Empirische politicologie

De benadering van de empirische politicologie richt zich op het toetsen van theorieën aan feitelijke gegevens. Met andere woorden: klopt de theorie in de praktijk? Om een theorie over een politiek verschijnsel te toetsen aan de politieke praktijk, wordt gebruikgemaakt van bepaalde onderzoeksmethoden. Onder deze methoden bevinden zich bijvoorbeeld statistische methoden, enquêtes, interviews, observaties, inhoudsanalyses (zoals het verzamelen van gegevens uit kranten of uit notulen van vergaderingen), experimenten of computersimulaties. Het proces in empirisch onderzoek is cyclisch (zie figuur 1.6).

FIGUUR 1.6 Empirische cyclus

Eerst wordt de probleemstelling geformuleerd. De definitie van het probleem bepaalt welke delen van de werkelijkheid wel en welke niet in het onderzoek worden meegenomen. De probleemstelling wordt verdeeld in een doelstelling en een vraagstelling: wat is het doel van het onderzoek en welke vragen moeten gesteld worden om deze doelstelling te halen? Vervolgens bepaalt de theorie wat in de werkelijkheid wordt gemeten. In de theorie worden de

relevante begrippen gedefinieerd. De zogenoemde hypothesen beschrijven de verwachte onderlinge relaties tussen de begrippen. Daarna volgt de fase van operationalisering: de begrippen worden zodanig uitgewerkt, dat ze gemeten kunnen worden. Vervolgens worden de gegevens op basis van een bepaalde onderzoeksmethode verzameld en geanalyseerd. Na deze analyse worden de conclusies getrokken. Ten slotte wordt de theorie waar nodig bijgesteld of verworpen. Daarmee is de empirische cyclus voltooid. Nieuw empirisch onderzoek kan dan plaatsvinden op grond van de bijgestelde theorie.

Empirische
cyclus

1

Een voorbeeld van empirische politicologie is het onderzoek van Marien en Kern (2018). Zij onderzochten de theoretische stelling dat referenda ervoor zorgen dat burgers zich meer politiek betrokken voelen en meer vertrouwen krijgen in de politiek dan zonder dergelijke vormen van directe democratie. In het Belgische Mechelen zetten zij vragenlijsten uit onder inwoners van twee buurten die veel op elkaar leken. In de ene buurt vond een referendum plaats waarbij burgers hun wensen over het oplossen van verkeersproblemen kenbaar konden maken, in de andere buurt werd geen referendum gehouden. In de vragenlijsten werden burgers zowel voor als na het referendum gevraagd hoe tevreden ze waren over de lokale politiek en hoeveel vertrouwen zij in politici hadden.

De onderzoeksresultaten laten twee dingen zien. Ten eerste heeft dit referendum tot een stijging in politieke steun onder burgers geleid. Ten tweede vond die stijging alleen plaats bij de 'winnaars' van het referendum; bij de 'verliezers' bleef de steun gelijk. De onderzoekers trekken daarom de conclusie dat instrumenten van directe democratie, zoals een referendum, kunnen helpen om politieke problemen op te lossen en om steun voor het politieke systeem te versterken. Op basis van dit empirische onderzoek hoeft de theoretische stelling dus niet bijgesteld te worden.

1.7.3 Normatieve politicologie

De normatieve politicologie richt zich op het vraagstuk van de gewenste politieke orde. Hoe moet een stabiele en rechtvaardige samenleving eruitzien en met welke middelen kan deze bereikt worden? Normatieve politicologie staat gelijk aan politieke filosofie. Politiek filosofen beredeneren de principes van 'goed' en 'slecht' in de politiek. In deze principes spelen onder meer de begrippen democratie, rechtvaardigheid, vrijheid, gelijkheid en rechten en plichten een cruciale rol.

De politieke filosofie heeft een grote invloed gehad en beïnvloedt nog steeds de inrichting van onze samenleving. Zo pleitte Machiavelli in de vijftiende eeuw voor de scheiding van kerk en staat. Locke ontwikkelde in de zeventiende eeuw het principe van de onvervreembare individuele rechten van de mens: het recht op leven, vrijheid en eigendom. Rousseau bedacht in de achttiende eeuw de leer van de volkssoevereiniteit, die het volk het democratische recht toeschrijft de regering te controleren. Democratie en de bescherming van individuele rechten vormen de basis van onze Grondwet. Ook de zuivere theorie van de trias politica bevat normatieve elementen, omdat De Montesquieu meent dat een staat het best ingericht kan worden door de drie machten te scheiden.

Een voorbeeld van politieke filosofie is de twintigste-eeuwse rechtvaardigheidstheorie van Rawls (1971). Rawls, een invloedrijke politiek filosoof, ontwikkelde het volgende gedachte-experiment. Stel, je weet niets over jezelf noch over anderen. Zo weet je niet wie je bent, in welk land je woont, of je

Rechtvaardig-
heidstheorie
van Rawls

arm of rijk bent, of je een man of een vrouw bent, of je zwart of blank bent. Stel tevens dat je achter deze 'sluier van onwetendheid' wel alle wetenschappelijke gegevens tot je beschikking hebt. Zo ken je alle politicologische, economische en psychologische theorieën, wetmatigheden en feiten. In deze denkbeeldige situatie, die Rawls de 'oorspronkelijke positie' noemt, dien je de algemene principes van rechtvaardigheid te kiezen. Rawls gaat daarbij uit van rationele mensen die hun eigenbelang nastreven.

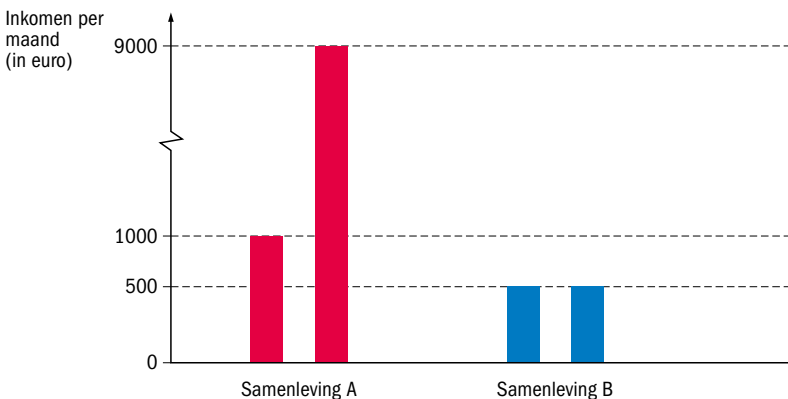
In deze situatie zal volgens Rawls niemand discriminerende of onrechtvaardige principes kiezen. Niemand zal er bijvoorbeeld voor kiezen dat vrouwen de mannen moeten dienen. Als iemand in het gedachte-experiment 'achter de sluier vandaan komt' en een vrouw blijkt te zijn, heeft diegene zichzelf immers benadeeld. Omdat Rawls de procedure van het gedachte-experiment rechtvaardig acht, meent hij ook dat de principes die mensen in het gedachte-experiment kiezen, rechtvaardig zijn. Rawls wordt daarom een aanhanger van de procedurele rechtvaardigheid genoemd.

Volgens Rawls zullen mensen in zijn gedachte-experiment kiezen voor de volgende rechtvaardigheidsprincipes:

- 1 De vrijheidsrechten van alle individuen dienen gegarandeerd te worden (onder voorwaarde dat de vrijheid van de een niet ten koste gaat van de vrijheid van de ander).
- 2 Banen en functies moeten voor iedereen toegankelijk zijn (onder voorwaarde dat iedereen gelijke kansen heeft).
- 3 De samenleving mag sociale en economische ongelijkheden kennen, zolang er gelijke kansen zijn voor iedereen of als de minst bevoordeelden in de samenleving ook van de ongelijkheden profiteren.

Principe 3 heeft de volgende consequentie. Stel, in de ongelijke samenleving A verdient een arme groep mensen 1.000 euro per maand en een rijke groep 9.000 euro per maand. In de egalitaire samenleving B verdienen beide groepen 500 euro per maand (zie figuur 1.7). Welke samenleving is dan rechtvaardiger?

FIGUUR 1.7 Welke samenleving is rechtvaardiger?

Volgens het derde principe van de theorie van Rawls zullen mensen kiezen voor samenleving A. Hij gaat daarbij uit van het trickle-downeffect. Volgens deze economische theorie komt het bestaan van rijken ten goede aan de armen. De economische ontwikkeling van een land zou gestimuleerd worden als een relatief rijke groep mensen grote investeringen kan doen waarvan iedereen profiteert. Een ongelijke inkomensverdeling zou bovendien zorgen voor een economische prikkel om hard te werken in een poging meer te verdienen, waardoor de totale welvaart zou toenemen.

De rechtvaardigheidstheorie van Rawls is van invloed op zowel de sociaal-democratie als het liberalisme. Liberalen wijzen op de garantie van individuele rechten (principe 1 en 2) en op het mogelijke positieve effect van een ongelijke inkomensverdeling (trickle-downeffect in principe 3). Sociaaldemocraten wijzen op de gelijke verdeling van waarden, zoals rechten (principe 1) en kansen (principe 2). Daarnaast benadrukken sociaaldemocraten de bescherming van de positie van de minderbedeelden in de samenleving (principe 3).

Toch is deze normatieve theorie door velen genuanceerd en bekritiseerd. Amerikaans empirisch onderzoek suggereert dat de bereidheid tot herverdeling niet zozeer voortkomt uit gevoelens over rechtvaardigheid, maar vooral uit financieel eigenbelang: mensen willen zich zo verzekeren tegen toekomstige pech (Bjerk, 2016). Hoe groter men het risico op inkomensverlies inschat, hoe sterker men doorgaans de voorkeur geeft aan herverdeling (Gerber et al., 2014). Sommige sociologen concluderen dat het trickle-downeffect heeft gefaald (Guilluy, 2019). Maar grootschalig internationaal data-onderzoek geeft een genuanceerder beeld. De laatste decennia zijn de inkomensverschillen tussen landen sterk afgenomen, maar binnen diverse landen is de ongelijkheid juist toegenomen (Milanovic, 2016). De armen zijn niet armer geworden, maar de rijken wel rijker. Zo zijn de lonen in Nederland aan de top gestegen van 30 keer het minimumloon in 1990 naar 52 keer het minimumloon in 2013 (Kremer et al., 2014).

Rawls kreeg ook kritiek dat hij te veel van de intuïties van de westerse mens uitgaat. Zouden mensen uit andere werelddelen andere intuïties kunnen hebben? Zouden deze mensen dan kiezen voor andere rechtvaardigheidsprincipes, bijvoorbeeld gebaseerd op hun intuïtie dat vrouwen minderwaardig zijn en goddelozen gestraft moeten worden? Bovendien zouden sommige mensen achter de zogenoemde 'sluier van onwetendheid' bereid kunnen zijn een gokje te wagen. Anderen, zoals de twintigste-eeuwse filosoof Nozick (1974), menen juist dat het principe van herverdeling onrechtvaardig is. Voor herverdeling moet immers geld van mensen worden 'afgepakt' dat zij legitiem verdient of gekregen hebben. Uit internationaal onderzoek blijkt echter dat de meeste mensen het moreel acceptabel vinden als de rijken worden belast om de armen te subsidiëren (McGee, 2016). Inwoners uit sommige landen hebben een sterke voorkeur voor herverdeling (zoals China en Marokko), terwijl inwoners uit andere landen hiervoor een zwakke voorkeur hebben (zoals de Verenigde Staten en Brazilië). De inwoners van Nederland zitten daar wat betreft hun voorkeur precies tussenin. De feitelijke inkomensongelijkheid komt hiermee overeen (Kremer et al., 2014).

1.7.4 Vergelijkende politicologie

De vergelijkende politicologie analyseert politieke verschijnselen door vergelijkingen te maken naar tijd (diachrone methode) en/of plaats (synchrone methode).

Diachrone methode

In de diachrone methode worden veranderingen en ontwikkelingen door de tijd heen bestudeerd. Daarbij wordt bijvoorbeeld het gedachtegoed van de VVD anno nu vergeleken met dat van vijftig jaar geleden.

Synchrone methode

In de synchrone methode worden overeenkomsten en verschillen bestudeerd van politieke verschijnselen die zich gelijktijdig, maar op verschillende plaatsen voordoen. Er wordt bijvoorbeeld bestudeerd wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen het huidige kiessysteem van Duitsland en dat van de Verenigde Staten.

Een voorbeeld van vergelijkende politicologie betreft onderzoek naar de manier waarop politici uit verschillende landen gebruikmaken van persoonlijke websites en social media, ook wel *e-campaigning* genoemd. Hermans en Vergeer (2012) onderzochten hoe kandidaat-Europarlementariërs zich bij de Europese verkiezingen in 2009 presenteerden op het internet en op welke manier zij een gepersonaliseerde campagne voerden om stemmen te trekken. De onderzoekers kwamen tot de conclusie dat Zuid-Europese kandidaten het minst gebruikmaken van zulke gepersonaliseerde campagnestrategieën, terwijl dit in West-Europa het meest voorkomt. In Nederland gebeurt dit zelfs het vaakst: 12% van de kandidaten had een eigen website. Ook de inhoud van deze websites bleek systematisch te verschillen per land. In Oost-Europese landen vertellen kandidaten op hun websites veel vaker over hun familie, leefsituatie en professionele carrière dan in Zuid-Europese landen. Bij Zuid-Europese kandidaten krijgen persoonlijke onderwerpen juist minder aandacht op hun website. West- en Noord-Europese landen nemen een middenpositie in.

Samenvatting

- ▶ Burgers, organisaties en bedrijven richten zich vaak tot de overheid voor een oplossing van hun problemen.
- ▶ Een politiek probleem is een als ongewenst en veranderbaar beschouwde situatie, waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn.
- ▶ Bij het oplossen van politieke problemen krijgen burgers en politici te maken met bijvoorbeeld geld, macht, waarden, rechtvaardigheid, conflict en samenwerking.
- ▶ Politiek kan omschreven worden in termen van de overheid, verdelingsvraagstukken en collectieve-actieproblemen.
- ▶ Politicologen geven verschillende definities van politiek. De definitie van politiek van Van Deth en Vis is het uitgangspunt voor dit boek: 'een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn'.
- ▶ Bij het oplossen van collectieve-actieproblemen kan de overheid verschillende instrumenten inzetten: fysieke, juridische, financieel-economische en communicatieve.
- ▶ Het Institutional Analysis and Development (IAD) Framework helpt om te verklaren wanneer met succes collectieve-actieproblemen opgelost kunnen worden zonder dat overheidsinterventie nodig is.
- ▶ De politiek houdt zich volgens Hoogerwerf bezig met zeven dilemma's rondom fundamentele waarden:
 - 1 publiek versus privaat
 - 2 democratie versus leiding
 - 3 vrijheid versus gelijkheid
 - 4 eenheid versus verscheidenheid
 - 5 idealisme versus realisme
 - 6 doelmatigheid versus aanvaardbaarheid
 - 7 orde versus verandering
- ▶ De politicologie kent vier algemene wetenschappelijke benaderingen:
 - theoretische politicologie (zuivere theorieën)
 - empirische politicologie (toetsen van theorieën aan gegevens)
 - normatieve politicologie (gewenste politieke orde)
 - vergelijkende politicologie (vergelijken naar tijd en/of plaats)

Begrippenlijst

1

Centrale begrippen van de politicologie	De te definiëren begrippen die relevant zijn voor het bestuderen van politiek.
Collectieve-actieprobleem	Het probleem waarbij op eigenbelang gerichte keuzes van individuen leiden tot een collectief resultaat dat in strijd is met het eigenbelang.
Diachrone methode	Methode in de vergelijkende politicologie waarbij verschijnselen door de tijd heen worden bestudeerd.
Empirische cyclus	Het proces in empirisch onderzoek waarbij de theorie wordt bijgesteld op grond van het empirisch toetsen ervan.
Empirische politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door het toetsen van theorieën aan feitelijke gegevens.
Free-riders	Mensen die een publiek goed consumeren zonder eraan bij te dragen.
Niet-uitsluitbaarheid van publieke goederen	Niemand kan van de consumptie van het goed worden uitgesloten als het eenmaal tot stand is gebracht.
Normatieve politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door het vraagstuk van de gewenste politieke orde.
Object van de politicologie	De politiek.
Ondeelbaarheid van publieke goederen	De hoeveelheid van het goed vermindert niet als iemand het consumeert.
Percepties	Subjectieve beelden van de werkelijkheid (dus niet de feitelijke werkelijkheid, maar de werkelijkheid zoals die ervaren wordt).
Politiek	Een situatie waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn (Van Deth & Vis).
Politiek probleem	Een als ongewenst en veranderbaar beschouwde situatie, waarbij de overheid betrokken is of zou moeten zijn.

Probleem	Een situatie die als ongewenst en veranderbaar wordt beschouwd.
Procedurale rechtvaardigheid	Rechtvaardigheidsconcept waarin verondersteld wordt dat een rechtvaardige procedure per definitie tot een rechtvaardige verdeling leidt.
Publieke goederen	Goederen (ook wel collectieve goederen genoemd) die gekenmerkt worden door ondeelbaarheid en niet-uitsluitbaarheid.
Rechtvaardigheidsprincipes van Rawls	De principes van rechtvaardigheid waarvoor mensen volgens Rawls in zijn gedachte-experiment zouden kiezen, namelijk het garanderen van individuele rechten en het optimaliseren van de positie van de armsten in de samenleving.
Rechtvaardigheidstheorie van Rawls	Een theorie waarin mensen door middel van een gedachte-experiment kiezen voor een bepaalde rechtvaardige verdeling.
Synchrone methode	Methode in de vergelijkende politicologie, waarin verschijnselen gelijktijdig, maar op verschillende plaatsen worden bestudeerd.
Theoretische politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door zuivere theorieën van politieke verschijnselen.
Trias politica	Zuivere theorie van machtscheiding van De Montesquieu, waarin de wetgevende functie van de staat opgedragen wordt aan de volksvertegenwoordiging, de uitvoerende functie aan de regering en de rechtsprekende functie aan onafhankelijke rechters.
Trickle-downeffect	Economische theorie waarin verondersteld wordt dat een ongelijke inkomensverdeling als economische prikkel werkt, waardoor de totale welvaart toeneemt.
Verdelingsvraagstuk	De vraag op welke manier waarden verdeeld moeten worden (zoals geld, rechten en plichten).
Vergelijkende politicologie	Wetenschappelijke benadering van de politicologie die gekenmerkt wordt door het analyseren van politieke verschijnselen door vergelijkingen naar tijd en/of plaats.
Waarden	Alles wat mensen belangrijk vinden, zowel materieel (zoals inkomen) als immaterieel (zoals vrijheid).
Wetenschappelijke benadering	Een specifieke invalshoek voor het bestuderen van verschijnselen.

Wetenschappelijke benaderingen van de politicologie

De theoretische, empirische, normatieve en vergelijkende benaderingen van de politicologie.

Wetenschappelijke strategie

Een manier om de beoogde kennis te verwerven.

Zuivere theorie

Theorie waarin verschijnselen vereenvoudigd, geabstraheerd en gegeneraliseerd worden.
